

НАМТАН БАСТАКЫ ЭТИЛЭР

Хайдах да диэбит иннигэр, К. Маркс, Ф. Энгельс айбыт научнай коммунизмнарын В.И. Ленин салгыы сайыннаран чопчу биир дойдуга социализм тутуллуон сөптөөх сиринэн Россия буоларын туһунан быһаарбыта уонна Улуу Октябрьский революциянан дакаастаабыта.

В.И. Ленин тэрийбит Коммунистический партията, кини Киин Комитета бэйэтин сирдьитин ыйыыларыгар олобуран 1941 сыллаахха диэри социализмы тутууну сөптөөх суолунан салайбыта.

Ол түмүгэ ордук чабылхайдык киин сиртэн ыраах олорор уруккута уһулуччу хаалыылаах Сахабыт сирин социальной-экономический сайдыытыгар көстүбүтэ.

Холобур, биһиги оройуоммутугар I, II уонун III пятилеткалар сылларыгар үөрэбэ суохтары үөрэхтээһин, оскуолалары тутуу, культура, эмп, почта, киинэ курдук урук биһиги өбүгэлэрбит түһээн да көрбөтөхистибэтэх сана көстүүлэрэ баар буолбуттара. Былыр ыһыллан олохтоо ыаллар баҕа өттүлэринэн сирдэрин, сүөһүлэрин, туттар тэриллэрин холбоон тыа хаһаайыстыбатын артыалын тэрийэн, сана трактор, комбайн, автомобиль көлөлөнөн олох күүскэ сайдыбыта.

Дьон үлэбэ, үөрэххэ, олоххо айар актыыбынаһа хаһааннытааҕар да үрдээбитэ. Барыта былаантга, бигэ дьиссипилиинэбэ олобуран, социалистическайды куоталаһыынан салайтаран үлэ-хамнас көхтөөхтүк күөстүү оргуйа турар кэмигэр, 1941 сыл бэс ыйын 22 күнүгэр Аан дойдуга үөскээбит суос-соҕотох социалистическай государствоны суох онороору, күл-көмөр гынаары немецкэй фашистар сэриинэн саба түспүттэрэ.

Ити күн ССРС Тас дьыалаларга наркома Молотов В.М. радионан биллэрбитэ. Онтон от ыйын 3 күнүгэр И.В. Сталин радионан советскай норуокка куттал суоһаабытын туһунан иһитиннэрэн туран туох баар күүһү Кыайыы ипин уурарга, барытын фронтка аныырга, бары биир ньыгыл түмсүүлээх буоларга партия Киин Комитетын уонна Советскай правительство аатыттан норуокка ыңырыы онорбута. Онно эппиэттээн мөлүйүөнүнэн ахсааннаах советскай дьон тапталлаах Ийэ дойдуларын немецкэй фашизмтан көмүскүүргэ саа тутан сэриилэһэ барбыттара.

Д.Д. Петров «Якутия в годы Великой Отечественной войны» диэн 1979 сыллаахха тахсыбыт кинигэтигэр ССРС Оборонатын министерствотын архивнай докумуоннарыгар олобуран суруйарынан, Саха сириттэн сэрии бастакы сылыгар 16964 киһи, ол иһигэр Намтан 401 киһи барбыт.

Сэрии бастакы сылыгар уопсайа үс төгүл хомуур буолбута дииллэр. Ол гынан баран, биһиэхэ биллэринэн, икки хомуур испииһэгэ толору баар. Үһүс хомуур гизнэ көстүбэтэ. Д.Г. Дураев, П.А. Марков, А.А. Протопопов хомуйан онорбут докумуоннарыттан биллэринэн, бастакы хомуур Намна 1941 сыл от ыйын 28 күнүгэр ытыллыбыт, барыта 94 киһи нэһилиэктэртэн хомуллан атаарыллыбыт.

Ити күн сэриигэ ынырыллыбыт Кыһыл Сулус, Аҕа дойду сэриитин орденнарын, элбэх бойобуой мэтээллэр кавалердара Степан Игнатьевич Кутуков кэпсиир:

— Мин оччолорго Модут нэһилиэгэр «Большевик» колхоз территориятыгар налоговой агенынан үлэлиирим. 1941 сыл от ыйын 27 күнүгэр сарсыарда бэбиэскэ туттардылар, сэриигэ барар буоллун, диэтилэр. Ол күн колхозка үлэлии сылдьар Николай Кузьмич Колесов, Петр Никифорович Ядрихинский, Кирилл Семенович Евстафьев, Иван Дмитриевич Устинов диэн уолаттарга эмиэ бэбиэскэ туттартаабыттара. Онон биһиги бэһиэн ити күн Нам селотугар кэлибит. Оччотооҕу райсовет хонтуоратыгар (билингитэ оҕо спортивной оскуолата) мунньан байыаннай-учетнай остуолга регистрациялаатылар, онтон кулуупка (уруккута тангара дьиэтигэр) илдьэн баттахпыт кырыйдылар уонна опорнай оскуолаҕа (билингитэ кизээни оскуола дьиэтэ, милиция аттыгар баар) аҕалан баһаам элбэх киһини хаалаан кэбистилэр. Оскуола таһыгар атаарааччы киһи бөҕө элбэх этэ да биһиэхэ чугаһаппатахтара.

От ыйын 28 күнүгэр сарсыарда эрдэ, күн тахсаатын кытта, МТС-тан кэлбит алта «полуторка» массыыналарга олордон Дьокуускайдаппыттара. Онно баанньыктаммыппытын кэннэ куорат таһыгар баар байыаннай лаабырга илдьэн сыннаппыттара. Кизээ хойут баҕайы Даркылаахха киллэрэн ойоҕоһунан эрдинэр борохуокка олордубуттара.

Дьэ ити курдук Нам сириттэн 50 сыл анараа өттүгэр барыта 94 киһи Ийэ дойдуларын өстөөхтөн көмүскүү аан бастаан аттамыттара. Балар истэригэр коммунистар, комсомолецтар үгүстэрэ доброволец быһыытынан барбыттара.

Степан Игнатьевич ити түбэлтэттэн салгыы манныгы кэпсиир:

— Биһиги тэрилтэбитигэр — үп салаатыгар — бэбиэскэ Петухов Роман Михайловичка ананан кэлбит, ону комсомолец ГаврилЯковлевич Сивцев: «Роман Михайлович элбэх оҕолоох, саастаах киһи хааллын, кини оннугар мин барабын», — диэн райсоветынан, уобаластааҕы военкоматынан туруорсан , көрдөһөн туран барбыта. Оччолорго итинник патриотический хамсааһын элбэх этэ.

Степан Игнатьевич бэйэтэ 1917 сыллаахха ахсынньы 14 күнүгэр Модут нэһилиэгин Улуу Сыһыы алааһыгар Игнатий Павлович уонна Мария Ивановна Кутуковтар диэн дьаданы бааһынай кэргэнигэр төрөөбүт. Ийэлээх аҕата кини 11 саастааҕар ыалдьан өлбүттэр. Кини бу ыалга 13 оҕоттон соҕотох хаалбыт.

Артыаллар тэриллиэхтэригэр диэри Ыстапаан ыалларга хамнаска сылдыбыт. Онон былыргы олох ыарахаттарын этинэн-хаанынан билбит киһи. 18 саастааҕар, 1935 сыллаахха, колхозка киирэр, ити сыл комсомолец буолар. Кэлин оскуолаҕа үөрэнэн, сэрии иннинэ аҕай эрэ, үп салаатыгар үлэбэ көспүт.

— Борохуокка тыһыынчанан киһи баара быһыылааҕа, — диэн Степан Игнатьевич салгыы кэпсиир. — Кинилэрм кытта биһиги, Нам 94 ыччата ыкса симсэн сүүрбэ хонукка айаннаан, тутуспутунан, 2-с Читаҕа тийбиппит. Онно суол-суол араартаабытара, сорохпутунай буолан баранДаурияҕа илдьибиттэрэ.

Манна 1942 сыл ахсынньыга диэри, арааһа, Япония сэриинэн түһүө диэн, кэтэбилгэ олорпуттара быһыылаах. Дьэ ол кэнниттэн Туланан Орел куоракка аҕалан барыбытын тус-туспа чаастарга ыһыталаан кэбиспиттэрэ. Мин 3-с армия 186-С стрелковой дивизиятын 327-с артиллерийскай полкатыгар түбэспитим.

1943 сыл сайын бэс ыйыгар сэриигэ бастакы сүрэхтэниим буолбута. Икки өттүттэн сир тигирэстиэр диэрм, хари күдэн ытыллан олорор гына артиллериянан ытыалаһыы буолбута. Онно бааһыран госпитальга ый курдук сытан үтүөрэн тахсаат, Брянская уобалас хайысхатынан сэриилэһэ-сэриилэһэ айаннаан иһэн эмиэ чэпчэкитик бааһыран, уонча хонукка санчааска сытан эмтэнэн баран эмиэ 42 чааспар төннүбүтүм. Красная Слобода диэн дэриэбинэ таһыгар Сож диэн үрөҕү туорааһынтга улахан кыргыһыы буолбута. Манна мин артиллерийскай расчетум өстөөх биир кэтээн көрөр пуунун, икки пулеметун, 10 саллаатын суох онорбута, биһиги чаастарбытыгар кимэн киирэр суолларын ыраастаан биэрбитэ. Ити кыргыһыы иһин мин «За отвагу» диэн мэтээлинэн наҕараадаламмытым.

Салгыы Белоруссия территориятыгар киирэн, өрүһү туорааһынтга хорсуннук сэриилэспиппит иһин 1944 сыл бэс ыйын 25 күнүгэр Верховнай Кылаабынай Командующай И.В. Сталин илии баттааһыннаах Махтал суругун туттарбытара. Онтон 1944 сыл от ыйын 28 күнүгэр аатырбыт Брестскэй

кириэппэс куоратын босхолоһунтга хорсунум иһин итинник иккис суругу туһутум.

1945 сыл тохсунньу 14-15 күннэригэр Нарев өрүс таһынаабы өстөөх бөбөрөгөтүнүүтүн тобу көтөн кириигэ Степан Игнатьевич пушката биһиги пехотабыт суолун бүөлүү сытар фашистар икки пулеметтарын, биир батальоннай минометтарын суох онорбута. Хорсун быһыытын иһин С.И. Кутуков Кыһыл Сулус орденынан наһараадаламмыта.

— Ити сыл кулун тутарыгар Гданьск куоракка, Висла өрүс төрдүгэр кыырыктаах кыргыһыга ыараханлык бааһыран атырдыах ыйа бүтүөр диэри госпитальга сытан эмтэнэн, 3 группалаах инбэлиит буолан, балаһан ыйын санатыгар дойдубар эргиллэн кэлбитим, — диэн кэпсиир Степан Игнатьевич.

Степан Игнатьевич 1944 сыллаахха уоттаах сэрии үөһүгэр сылдьан БСК(б)П кэккэтигэр киирэргэ көрдөһүү суруйбута: «Мин уоттаах сэриигэ киирээри тураммын Ленин тэрийбит Коммунистическай партиятын иннигэр, төрөөбүт дойдум кэскилин иннигэр өлөрбүттэн да куттаммаппын, өлөр да күннээх буоллахпына, коммунист быһыытынан хорсуннук өлөргө бэлэммин. Миигин Коммунистическай партия кэккэтигэр ыларгытыгар көрдөһөбүн» — диэн. Ити сыл бэс ыйыгар кини Коммунистическай партия кэккэтигэр ылыллыбыта уонна ол андаһарын чистээхтик толорбута уонна билигин да толоро сылдьар.

Намтан бастакы хомуурга барбыт уолаттартан хас да киһи Коммунистическай партия кэккэтигэр сэриилэһэ сылдьан киирбиттэрэ уонна төрөөбүт Ийэ дойдуларын көңүлүн, кини кэнэбэс чэчирии сайдарын туһугар тыыннарын харыстаабакка охсуспуттара.

Бастакы хомуурга барбыттартан 19 эрэ киһи эргиллэн кэлбиттэрэ. Кинилэр истэригэр Хамафаттаттан Белоусов Терентий Егорович, Жирков Семен Петрович, Хатырыктан Больницкай Алексей Прокопьевич, Хатын Арыыттан Еникеев Сулеймен Миндабаевич, Бөтүнтэн Колесов Николай Кузьмич, Салбагттан Протопопов Прокопий Николаевич, Никольскайтан Полищенко Филипп Федорович, Намтан Кутуков Роман Гаврильевич, Сивцев Гаврил Яковлевич у.д.а. элбэх правительственной наһараадалардаах этэннэ эргиллэн тапталлаах Ийэ сирдэригэр — Энциэли хочотугар өрөөн-сынньанан сыппакка, кэлээт да оройуоннарын чөлүгэр түһэриигэ ылсысытынан барбыттара.

Степан Игнатьевич дойдутун булаат да Түбэ нэһилиэгэр Чкалов аатынан колхозка председателинэн талыллан икки сыл үлэлээбитэ. 1947- 1954 сылларга Модут нэһилиэгин Сэбиэтигэр председателиир, онтон уон сыл устата араас үлэлэргэ сылдьан баран 1988 сыллаахха, бочуоттаах сынньаланна тахсан да баран кадровой булчуттуур, дойду валютнай фондатыгар сымнаһас көмүһү туттарар. Кини билигин да таах олоҕот. Сотору-сотору оройуон пионердарын,

комсомолецтарын кыгтта көрсүһэр, олоһун баай опытыттан үллэстэр, ыччаты патриотическай тыынтга иитиигэ кылаатын киллэрсэр.

Ити хомуурга барбыттартан Көбөкөн учуутала Барамыгин Г.Д., оройуон кылаабынай ветеринарнай враһа Голюн Я.Ф., райсовет эппиэттээх үлэһитэ Перевалов В.И., эргииһин үлэһитэ Сивцев В.И., гражданскай сэрии актыыбынай кыттыылааһа, учуутал Сивцев С.Т., эдэркээн күөгэйэр күннэригэр сылдыар Аргунов А.Ф., Байшев Н.А., Гаврильев Ф.Д., Дорофеев П.Е., Жирков А.И., Игнатьев Г.П., Колесов М.И. о.д.а. дойдуларын кэнэбэски ыччата дьоллоох, үөрэхтээх, үлэһит, көрсүө-сэмэй буолалларын туһугар олохторун толук биэрбиттэрэ.

1941 сыллаахха бастакы хомуурга барбыттартан билигин биллэринэн Степан Игнатьевич Кутуков, Хамаһатта кырдыаһас физрук учуутала Семен Петрович Жирков, кырдыаһас механизатор Филипп Федорович Полищенко, Алексей Гаврильевич Попов эрэ бааллар. 1941 с. атырдьах ыйын 5 күнүгэр барбыт 47 киһиттэн билинтти кэмнэ Хамаһаттаһа Митрофан Дмитриевич Захаров эрэ баара биллэр.

Кинилэр бары саастара 70-тан таһыста. Ол да буоллар бүгүһнү олох үөһүгэр сылдыаллар. Бу дьыһһнээх коммунистическай партия идеяларыгар, сэбиэскэй былааска бэриниилээх патриоттар уонна интернационалистар. Билинтти көлүүнэ дьон кинилэри убаастыыр, холобур оностор уонна сүгүрүүэр иэстээхтэр.

«Ленин суола» хаһыат 1941 с. бэс ыйын 27 к.